

**Değerli Katılımcılar,
Hanımefendiler, Beyefendiler,**

Hepinizi en içten duygularıyla, saygıyla ve muhabbetle selamlıyorum.

Öncelikle bu kadim şehirde güzide bir toplulukla bir arada olmaktan duyduğum memnuniyeti paylaşmak isterim. Erzurum sadece Ahmet Hamdi Tanpınar'ın beş şehirden biri değil, aynı zamanda ünlü Rus şair Puşkin'in yaklaşık iki yüz yıl önce gelip gördüğü ve hakkında kitap yazdığı bir şehirdir. Puşkin, Erzurum'u taştan yapılmış ve damları çimle kaplı evlerin bulunduğu "Asya Türkiyesi'nin en önemli kenti" olarak anlatır.¹

Erzurum bugün de -evleri taştan ve damları çimle kaplı olmasa da- Anadolu'nun en önemli ve güzel şehirlerinden biridir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesinin temel haklara ilişkin verdiği kararların sonuçlarını, subjektif ve objektif etkilerini ele aldığımız bölge toplantılarının beşincisini burada yapıyor olmaktan dolayı büyük bir mutluluk duyuyoruz.

Konuşmamın başında toplantının organizasyonunda emeği geçen herkese, başta Sayın Valimiz ve Başsavcımız olmak üzere sıcak bir misafirperverlikle bizi karşılayan tüm yöneticilere ve yargı mensuplarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Öncekiler gibi bugünkü bölge toplantısının da başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum.

Değerli Katılımcılar,

Bilindiği üzere aslında şehirleri ve ülkeleri yaşanabilir ve kalıcı kılan temel değer adalettir. Bilinen ilk yazılı kaynaklardan, toplumun örgütlü şekli olan devletin temel gayesinin adaleti sağlayarak insanların huzur içinde bir arada yaşamasını temin etmek olduğunu anlıyoruz.

Söz gelimi bundan yaklaşık dört bin yıl önce yazılmış olan Hammurabi Kanunlarında bunu görebiliyoruz. Kanunların "Önsöz" ve "Sonsöz" kısmında Kral Hammurabi'nin memlekette adaleti tecelli ettirmek, başka bir ifadeyle memleketin diline doğruluk ve adaleti koymak için görevlendirildiği tekrarlanarak anlatılır. Bu bağlamda yöneticinin varlık nedeni, kuvvetlinin zayıfı ezmesini engellemek; öksüzün, yetimin haklarını adaletle yönetmek ve tüm ezilenlerin haklarını aramaktır.²

Esasen Hammurabi Kanunlarının ilan edildiği Babil İmparatorluğu'ndan bugüne meselenin özü pek değişmemiştir. Adaletin tesis edilerek toplumu oluşturan bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma kaygısı, hemen her zaman siyasal hayatın merkezinde yer almıştır. Bunu gerçekleştirebilenler

parlak bir medeniyetin mimarları ve taşıyıcıları olmuş, başaramayanlar ise tarihe kötü bir ad bırakmışlardır.

Bu nedenle tarihsel sınavımız hak ve adalet eksenli bir medeniyetin inşası ve idamesidir. Bu sınavı verenlerin başında yargı kurumlarının ve mensuplarının geldiği ise izahtan varestedir. Zira hak ve özgürlüklerin en büyük güvencesi hemen her medeniyette bağımsız ve tarafsız bir yargı olmuştur.

Diğer yandan temel hak ve özgürlüklerin korunması yargı kararlarının etkili şekilde icra edilmesini gerektirmektedir. Bu noktada, yargıyla birlikte diğer devlet organlarının, kamu kurum ve kuruluşlarının sınavı başlamaktadır.

Değerli Katılımcılar,

Aslında hukuk devleti anlayışının katettiği mesafe düşünüldüğünde yargı kararlarının uygulanmaması gibi bir konunun tartışılması bile üzücüdür. Hukuk devletinde yargı kararlarının uygulanmaması veya uygulanmasının geciktirilmesi düşünülemez. Anayasa Mahkemesi kararlarında belirttiği üzere, *“Hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir devlette, bireylerin hukuk sistemine olan güven ve saygılarını koruma adına vazgeçilemez bir görev ifa eden yargı kararlarının zamanında yerine getirilmeyerek sonuçsuz bırakılması kabul edilemez”*.³

Bununla birlikte teoriyle pratik, söylemle eylem arasındaki mesafe günümüzde de tam olarak kapatılamamıştır. Bu nedenle temel hak ve özgürlüklerin etkili şekilde korunması genelde yargı kararlarının, özelden de Anayasa Mahkemesi kararlarının tam olarak uygulanmasına bağlıdır.

Her vesileyle dile getirdiğimiz gibi Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun temel hakların korunmasında etkili bir hak arama yolu olarak varlığını sürdürmesi için verilen kararların objektif etkisinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kuşkusuz Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun ihlalden kaynaklanan mağduriyetini gidermek amacıyla ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmaya ve durumu ihlalden önceki hale getirmeye yönelik kararlar vermektedir.

Ancak bu subjektif işlevin yanında ve ötesinde, bireysel başvurunun asıl amacı yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engellemektir. Bireysel başvurunun objektif işlevi, Anayasa Mahkemesinin bir ihlal kararında yaptığı tespit ve değerlendirmelerin *“benzer durumda olanlar yönünden etki doğuracağı”* anlamına gelmektedir.⁴ Bu anlamda objektif etki yasama, yürütme ve yargı organları ile idarenin, Anayasa Mahkemesi kararlarında yapılan değerlendirmeleri, ortaya konulan temel ilke ve esasları dikkate almalarını ve yeni ihlallere yol açmayacak şekilde davranmalarını gerektirmektedir.

Bu noktada özellikle kanundan kaynaklanan ihlal kararları ve sonuçlarına ilişkin bazı hususlara değinmek istiyorum. Anayasa Mahkemesi bir ihlalin idari veya yargısal karardan değil de kanun

hükmünden kaynaklandığını tespit ettiğinde ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için kanun koyucuya bildirimde bulunmaktadır.

Bu durumda yasama organından beklenen hızla harekete geçerek yeni hak ihlallerinin ortaya çıkmasını önleyecek şekilde yasal düzenleme yapmasıdır. Esasen, yargı ve yürütme gibi yasama organının da ihlal kararının gereğini yerine getirmesi takdire bağlı bir durum değil anayasal bir zorunluluktur. Zira Anayasa'nın 153. maddesinin altıncı fıkrası uyarınca "*Bireysel başvuruya ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığına dair bir tereddüt bulunmamaktadır*".⁵

Anayasa Mahkemesinin ihlalin kanundan kaynaklandığını tespit ettiği yirmiye yakın kararı bulunmaktadır. Bunların beşinde pilot karar usulü uygulanmıştır. Bilindiği üzere pilot karar usulüyle verilen ihlal kararlarında, ihlale yol açan yapısal ve sistemik sorun tespit edilmekte, yasamanın belirtilen süre içerisinde bu sorunu giderecek yasal değişiklik yapması istenmekte, aksi takdirde benzer mahiyetteki başvuruların topluca karara bağlanacağı belirtilmektedir.

Şu ana kadar Anayasa Mahkemesinin pilot karar usulüyle sonuçlandığı başvuruların yalnızca birinde ihlal kararı doğrultusunda yasal değişiklik yapılmıştır.⁶ Bunun yanında, uzun yargılama sorunuyla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkıyla ilgili *Nevriye Kuruç* başvurusunda verilen karar sonrasında ise tazminat komisyonuna 9/3/2023 tarihi öncesi başvuruların devrine yönelik geçici bir çözüm sağlanmıştır.⁷ Ayrıca *Yıldız Eker* başvurusuna ilişkin kararda yasama organına bildirimde bulunulmadığı hâlde kanun koyucu tarafından ihlal kararı doğrultusunda kanun değişikliği yapılmıştır.⁸ Bu yasal düzenlemeler, bazı eksiklere rağmen, bireysel başvuru kararlarının etkili şekilde yerine getirilmesi bakımından olumlu ve takdire şayan adımlardır.

Bununla birlikte birkaç karar dışında, yasama organının kanundan kaynaklanan ihlallerin giderilmesi yönünde yeterince hızlı davrandığını ve ihlal kararlarının gereğini yerine getirdiğini söylemek maalesef zor görünmektedir. Umarım yeni yasama döneminde, ihlal kararları doğrultusunda gerekli yasal değişiklikler süratle ele alınır ve yeni ihlallerin ortaya çıkması önlenir.

Değerli Katılımcılar,

Son olarak Anayasa Mahkemesinin kanundan kaynaklanan ihlaller sonrasında parlamentonun değişiklik yapmadığı durumlarda verdiği kararlara da kısaca değinmek istiyorum. Bunların ilki olan *Hulusi Yılmaz* başvurusunda Zonguldak kömür havzasında bulunan taşınmazların madencilik faaliyeti nedeniyle zarar görmesine rağmen tazminat ödenmemesi sebebiyle mülkiyet hakkı ile bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Mahkeme, ihlal kanundan

kaynaklandığı halde -kanun koyucuya zaten bildirimde bulunulduğunu ancak bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmadığını hatırlatarak- yeniden yargılama yapılmasına hükmetmiştir.⁹

Bu kararda Anayasa Mahkemesi derece mahkemesinin yeniden yargılama sırasında iki seçeneğinin olduğunu belirtmiştir. Birincisi, Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca ilgili mahkemenin ihlale neden olan kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı yönünde itirazda bulunması mümkündür. İkinci olarak, çatışma durumunda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınarak uyuşmazlığın çözülebileceğine yönelik Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrası hükmü de uygulama alanı bulabilecektir. Bununla birlikte Anayasa'ya aykırı olan kanun hükmünün iptali için itiraz yoluna başvurulmasının daha doğru bir yol olduğu belirtilmiştir.¹⁰

Deniz Yavuncu ve diğerleri başvurusunda Türk Ceza Kanunu'nun 220. maddesinin (6) numaralı fıkrasıyla ilgili olarak daha önce pilot karar usulüyle verilen bir kararda¹¹ kanunilik sorunu bulunduğu ancak bu konuda kanun koyucu tarafından aradan geçen süre içinde herhangi bir düzenleme yapılmadığına dikkat çekilmiştir. Anayasa Mahkemesi, bu başvuruda *Hulusi Yılmaz* kararına atıf yaparak benzer şekilde, kanundan kaynaklanan ihlalin sonuçlarının giderilmesi için yeniden yargılama yapılmasına hükmetmiştir.¹²

Anayasa Mahkemesine göre, temel hak ve özgürlüklere yönelik "*Anayasa'ya aykırı müdahalelere engel olmadığı Anayasa Mahkemesince tespit edilmiş bir kanun hükmüne göre karar verilemeyeceği açık*"tır. Bu nedenle derece mahkemeleri yeniden yargılamada ya davada uygulanan kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı yönünde Anayasa Mahkemesine itiraz başvurusunda bulunmalı ya da temel haklara ilişkin milletlerarası antlaşma hükümlerini esas almak suretiyle uyuşmazlığı çözmelidir.¹³

Anayasa Mahkemesi geçen ay verdiği ancak henüz yayımlanmamış olan iki kararda kanundan kaynaklanan ihlallerin giderimi konusunda bir adım daha atmıştır. Bu başvurularda, daha önce olduğu gibi, ihlale neden olan ve kanundan kaynaklanan yapısal sorunların giderilmesi için kanun koyucuya bildirimde bulunulmasına karar verilmiştir.

Bunun yanında aynı başvurularda giderim kapsamında Anayasa'nın 152. maddesine göre somut norm denetimine gidilmesi veya Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasının uygulanması için yeniden yargılama yapılmasına da karar verilmiştir. Böylece bireysel başvuruda hak ihlallerine neden olan kanun hükmünün en hızlı şekilde hukuk aleminden kaldırılması amaçlanmıştır.

Değerli Katılımcılar,

Kuşkusuz bireysel başvuru hukuk alanında ülkemizde gerçekleşen en büyük kazanımlarından biridir. Bu kazanıma sahip çıkmak sadece Anayasa Mahkemesinin değil tüm kurum ve kuruluşların ortak görevidir.

Bu konuda yasama, yürütme ve yargı organlarının Anayasa'nın Başlangıç kısmında ifadesini bulan “*medenî bir işbirliği*” içinde üzerlerine düşen görevleri yapmaları hayati derecede önem taşımaktadır.

Bu duygu ve düşüncelerle sözlerimi tamamlarken Avrupa Konseyi temsilcilerine, oturum başkanı ve konuşmacı olarak bugünkü toplantıya katkı yapacak olan herkese teşekkür ediyorum.

Tüm katılımcıları bir kez daha saygıyla selamlıyor, hepinize sağlık ve afiyet diliyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

¹ A. Puşkin, *Erzurum Yolculuğu*, Çev. A. Behramoğlu, 11. Basım, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2022), s. 71.

² M. Tosun ve K. Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 3. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002), ss. 181, 185, 212.

³ *Ferda Yeşiltepe* [GK], B. No: 2014/7621, 25/7/2017, § 36.

⁴ *İbrahim Er ve diğerleri* [GK], B. No: 2019/33281, 26/1/2023, § 52.

⁵ *Şahin Alpay (2)* [GK], B. No: 2018/3007, 15/3/2018, § 63; *Kadri Enis Berberoğlu (3)* [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, § 110; *İbrahim Er ve diğerleri* [GK], § 40.

⁶ *Y. T.* [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019.

⁷ *Nevriye Kuruç* [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022.

⁸ *Yıldız Eker* [GK], B. No: 2015/18872, 22/11/2018.

⁹ *Hulusi Yılmaz* [GK], B. No: 2017/17428, 1/12/2022.

¹⁰ *Hulusi Yılmaz* [GK], § 66-67.

¹¹ *Hamit Yakut* [GK], B.No: 2014/6548, 10/6/2021.

¹² *Deniz Yavuncu ve diğerleri* [GK], B. No: 2018/5126, 23/2/2023.

¹³ *Deniz Yavuncu ve diğerleri* [GK], § 37.